

بررسی تحلیلی برنامه آزمایشی آموزش مجازی؛

«مطالعه موردی دانشکده علوم حدیث شهر ری»

دکتر اسماعیل زارعی زوارکی *

بهاء‌الدین رحمانی **

چکیده

هدف تحقیق حاضر، بررسی تحلیلی برنامه آموزشی آزمایشی دوره آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث شهر ری می‌باشد تحقیق به لحاظ هدف، کاربردی و از نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی است. سؤال اساسی آن عبارت بود از: اهداف جزئی، محتوای نوشتاری، سازماندهی محتوای، طراحی صفحات وب، دستور زبان و آیین نگارش، روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردارند؟ جامعه آماری، شامل کلیه جلسات دروس ارائه شده و نمونه آماری شامل نیمی از جلسات دروس ارائه شده در دوره آزمایشی آموزش مجازی دانشکده در سال 1384 می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌ها از چک لیست محقق ساخته استفاده شده است. روایی و محتوایی ابزار به تأیید صاحب‌نظران حوزه آموزش مجازی و موضوعی رسید و پایایی آن بر اساس محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، 86% بدست آمد. داده‌های جمع‌آوری شده، با استفاده از شاخص‌های آماری توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بر اساس نتایج بدست آمده، در درس روش تحقیق: محتوای نوشتاری، سازماندهی محتوا، دستور زبان و آیین نگارش در حد مطلوب، و هدف‌های آموزشی، طراحی صفحات وب، و فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری نسبتاً مطلوب می‌باشند. در درس تاریخ حدیث شیعه: محتوای نوشتاری، سازماندهی محتوا، دستور زبان آیین نگارش، روش‌های ارزشیابی در حد مطلوب، طراحی صفحات وب، فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری نسبتاً مطلوب و هدف‌های آموزشی نامطلوب می‌باشند. در درس صرف عربی (1): محتوای نوشتاری، سازماندهی محتوا، دستور زبان و آیین نگارش و روش‌های ارزشیابی در حد مطلوب، هدف‌های آموزشی، طراحی صفحات وب، و فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری نسبتاً مطلوب می‌باشند.

واژگان کلیدی: آموزش مجازی، برنامه آموزشی، آموزش الکترونیکی، دانشگاه مجازی، آموزش عالی، محتوای آموزشی

* عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی (مسئول مکاتبات: ezaraii@yahoo.com)

** کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی

مقدمه و بیان مساله

تعلیم و تربیت همزاد با آفرینش انسان می‌باشد؛ یعنی همزمان با پیدایش انسان و زندگی جمعی، تعلیم و تربیت نیز با او بوده است، ولی در گذر زمان به طور مستمر شکل و روش ارائه آن در حال تغییر بوده است. در واقع، با پیدایش هر وسیله یا صنعت و فناوری، تعلیم و تربیت متناسب با آن دچار دگرگونی شده است. در قرن اخیر که دوره گذر از عصر صنعتی به عصر اطلاعات و ارتباطات می‌باشد، تعلیم و تربیت نسبت به گذشته، هم از لحاظ کمیت و هم از لحاظ کیفیت و سرعت ارائه، به طور چشمگیری دچار تحول شده است.

بی‌شک فناوری رایانه‌ای، همه عرصه‌های زندگی بشر، از جمله تعلیم و تربیت را تحت تأثیر خود قرار داده است، به طوری که رابطه فناوری و چگونگی کاربردهای آن در آموزش و پرورش از مباحث مهم روز است و اهمیت آن به قدری آشکار است که نمی‌توان به سادگی آن را نادیده گرفت (شمشیری، 1383).

فناوری‌های جدید کلیه جنبه‌های زندگی بشر، از جمله اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، علمی، صنعتی و ... را تحت تأثیر قرار داده و نظام‌های آموزشی را نیز در بر گرفته است. این تغییرات تقریباً در همه کشورهای دنیا و به ویژه در کشورهای توسعه یافته رخ داده است و کشور ما نیز در این زمینه دست به اقداماتی زده و به صورت رسمی، حمایت خود از موج فناوری اطلاعات و ارتباطات را در ماده 53 بند «ی» لایحه برنامه چهارم توسعه اعلام داشته است. این ماده که در فصل چهارم این لایحه با عنوان «توسعه مبتنی بر دانایی» معرفی شده است، به شرح زیر می‌باشد:

«بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی و درسی کلیه سطوح و تجهیز مدارس کشور به امکانات رایانه‌ای و شبکه اطلاع‌رسانی» (مهرمحمدی، 1383).

توسعه نظام آموزشی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، یکی از چالش‌های اصلی سیاستگذاران آموزشی است. بازنگری فرایند نظام آموزشی به سبب تأثیر شگرف فناوری اطلاعات و نفوذ روزافزون آن در ارکان متفاوت نظام آموزشی، از مهم‌ترین اموری است که باید به آن پرداخت تا منظومه‌ای هماهنگ برای حضور پویا در عرصه اطلاعات پی‌ریزی گردد و قوام و دوام آن تضمین شود (منتظر، 1383).

یکی از شیوه‌های نوین و کارآمد برای گسترش آموزش و ایجاد امکان فراگیری برای همه مشتاقان در هر زمان و از هر مکان، بهره‌گیری از امکانات و مزایای شبکه

اینترنت و آموزش الکترونیکی است. به قول گریسون¹ و آندرسون² (2003)، یادگیری الکترونیکی مطمئناً تمامی اشکال آموزش و پرورش و یادگیری در قرن بیست و یکم را متحول خواهد نمود و اینترنت محور اصلی تحولی است که یادگیری الکترونیکی را به وجود آورده است. ظرفیت‌ها و توانایی‌های اینترنت باعث شده تا زمینه‌های یاددهی - یادگیری در معرض حجم گسترده‌ای از اطلاعات قرار گیرد. ویژگی اصلی یادگیری الکترونیکی، ورای دسترسی آسان به اطلاعات، ویژگی‌های ارتباطی و تعاملی آن است (زارعی زوارکی و صفایی موحد، 1384).

با این توصیف، ورود اینترنت به دنیای آموزش باعث ایجاد آموزش مبتنی بر وب شده است و در دهه اخیر در بیشتر کشورهای دنیا و به ویژه کشورهای پیشرفته و حتی کشورهای در حال توسعه، گسترش چشمگیری پیدا کرده است. به گفته چن³ (2005) کاربرد آموزش مبتنی بر وب به خاطر گسترش شبکه جهانی وب توانسته است، مشکلاتی را که آموزش عالی سنتی قادر به حل آنها نبوده، مثل مشکلات مربوط به کلاس‌های بزرگ و پرجمعیت و فراگیران مناطق دوردست حل کند. آموزش مبتنی بر وب، محیط‌های آموزشی را کاملاً دگرگون ساخته و به طور فزاینده‌ای در آموزش عالی برای ارائه محتوای آموزشی مورد استفاده قرار گرفته است. شاید بهترین مزیت آن برای فراگیران، تعامل پویا و برنامه زمانی انعطاف‌پذیر باشد. آموزش مبتنی بر وب به خاطر داشتن تعامل پویا، مقدار زیادی از اطلاعات را از طریق تعاملات گوناگونی که باعث ایجاد یک محیط اکتشافی برای فراگیران می‌شود، ارائه می‌دهد. همچنین آموزش مبتنی بر وب، فرصت‌های زیادی را برای فراگیران فراهم می‌کند تا به کشف بپردازند و چیزهایی را بر اساس نیازهای خود یاد بگیرند. همچنین فراگیران می‌توانند برای رسیدن به اهداف مورد نظرشان به صورت انفرادی یاد بگیرند و مطابق با سرعت خود پیش بروند. آموزش مبتنی بر وب به خاطر داشتن برنامه زمانی انعطاف‌پذیر، این امکان را به فراگیران می‌دهد تا از طریق شبکه رایانه‌ای در هر زمان و مکانی به محتوای دوره دسترسی داشته باشند.

با پیدایش و گسترش فناوری رایانه و اینترنت در طول دهه 1990، وسیله جدید و قدرتمندی در اختیار دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها قرار گرفت که با آن، هم می‌توانند به مقاصد مؤسسه خود نایل شوند و هم محیط‌های یاددهی - یادگیری پویا و جدیدی

1. Garrison
2. Anderson
3. Chen

ایجاد کنند (نیومن¹، 2003). همچنین با پیدایش اینترنت و شبکه جهانی وب، روش دیگری برای آموزش فرا روی فراگیران، والدین و مسئولین تعلیم و تربیت قرار گرفت (هاگی² و ویلیام³، 2004). یعنی، پیدایش شبکه جهانی وب منجر به ایجاد جدیدترین روش آموزشی، یعنی آموزش مجازی یا آموزشی مبتنی بر وب شد.

آموزش مجازی - که به عنوان آموزش ارائه شده از راه دور از طریق شبکه جهانی وب که عمدتاً برای دوره‌ها و برنامه‌های درسی واحدی که منجر به اخذ گواهینامه و مدرک می‌شوند تعریف شده است - در زمان کوتاهی رشد چشمگیری داشته است (نیومن، 2003).

آموزش مجازی در اوایل خیلی محدود بود و در جاهای خاصی ارائه می‌شد، ولی به تدریج گسترش پیدا کرد و در اختیار همه قرار گرفت. «تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات» و «محیط‌های یادگیری مجازی» در نظام‌های آموزشی به ویژه آموزش عالی مورد استفاده قرار می‌گیرد. تکنولوژی به گونه‌ای مداوم فرایند یاددهی و یادگیری را دچار تغییر و تحول نموده است و امروزه رایانه و امکانات شبکه‌ای مبتنی بر رایانه به عنوان یک ابزار آموزشی و نیز به عنوان یکی از امکانات مهم در نظام‌های آموزشی پذیرفته شده است (زارعی زوارکی، 1384). امروزه اغلب دانشگاه‌ها توجه خود را به آموزش از راه دور مبتنی بر وب (مجازی) معطوف کرده‌اند، بسیاری از مؤسسات آموزش عالی، دوره‌های آموزشی مجازی را برگزار کرده‌اند و هم اکنون خیلی از مؤسسات دیگر و دانشگاه‌ها با شتاب در حال تدارک دیدن و آماده کردن برنامه‌های آموزش مجازی می‌باشند (هدگارد⁴ و استروت⁵، 1997). در چند سال گذشته در ایران هم، بعضی از مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها، فعالیت‌هایی جهت برگزاری دوره‌های آموزش مجازی انجام داده‌اند و حتی بعضی از آنها در طی یکی دو سال گذشته، دوره‌هایی را برگزار کرده‌اند. یکی از این مؤسسات، دانشکده مجازی علوم حدیث شهر ری می‌باشد که اولین دوره آزمایشی دوره دانش‌پذیری آموزش مجازی خود را در سال 1384 برگزار کرد. در اینجا این سؤال اساسی مطرح می‌شود که این دوره تا چه حد مؤثر بوده و تا چه اندازه به اهداف و معیارهای از پیش تعیین شده، رسیده است؟

1. Newman
2. Hagi
3. William
4. Hedegard
5. Straut

تجزیه و تحلیل هر برنامه‌ای، عنصر اصلی توسعه آن برنامه محسوب می‌شود. آموزش مجازی نیز به عنوان یک نوع روش آموزشی، از این قاعده مستثنی نیست؛ یعنی باید همچون سایر برنامه‌های آموزشی آن را بررسی و ارزشیابی کرد تا بتوان میزان مطابقت آن با اهداف و معیارهای از قبل تعیین شده را سنجید. ارزشیابی برنامه شرایطی را فراهم می‌کند که در آن نظام‌های آموزشی و دست‌اندرکاران نحوه عملکرد، میزان انجام فعالیت‌ها و نتایج تصمیم‌گیری‌های خود را می‌بینند و با استفاده از این اطلاعات از نظام‌های آموزشی مراقبت بیشتری به عمل می‌آورند و بهتر می‌توانند به نیازهای خود و جامعه پاسخ بدهند (بازرگان، 1381).

البته اطلاعات مربوط به بررسی‌ها باید به طور مستمر جمع‌آوری شود و برای بهبود و اصلاح برنامه مورد استفاده قرار گیرد. چون مؤسساتی که اطلاعات بررسی‌های مستمر را جمع‌آوری و برای تغییر و اصلاح سریع دوره‌ها و برنامه‌ها از آنها استفاده می‌کنند، بهتر می‌توانند به نیازهای داخلی در حال تغییر سازمان و تقاضای مخاطبان پاسخ دهند (نیومن، 2003).

با توجه به آنچه گفته شد، دوره آزمایشی آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث نیز که از اولین دوره‌های آموزشی مجازی در کشور است مورد بررسی قرار گرفته تا از این طریق بتوان ارزیابی عملکرد آن را به صورت شفاف و واضح، پیش روی متولیان و مشتریان قرار داد از این رو، این تحقیق با بررسی تحلیلی برنامه آموزشی دوره آزمایشی آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث، درصدد بررسی وضعیت مطلوبیت، راهکارهای بهبود، و اصلاح و افزایش میزان کارایی دوره‌های آموزش مجازی دانشکده مذکور می‌باشد.

روش تحقیق

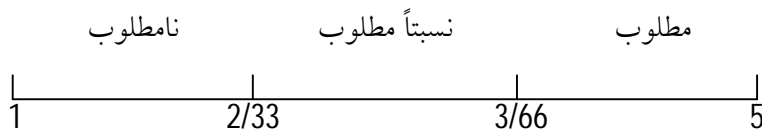
تحقیق حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی و از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. هدف‌های آموزشی، محتوای نوشتاری، سازماندهی محتوا، دستور زبان و آیین نگارش، طراحی صفحات وب، فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی از شاخص‌های اصلی این تحقیق می‌باشند. برای جمع‌آوری داده‌ها، از ابزار چک لیست محقق ساخته استفاده شد. در چک لیست مذکور از معیارهای برنامه آموزش مجازی دانشکده مک گرنٹ ایوان آلبرتای کانادا نیز استفاده شد. برای تعیین روایی ابزار از روایی محتوا بر اساس نظر متخصصین موضوعی استفاده شده است و

پنج نفر از متخصصان حوزه آموزش مجازی در ایران آن را تأیید کردند. همچنین پایایی آن نیز با استفاده از آلفای کرونباخ $0/86$ بدست آمد (رحمانی 84). جامعه آماری شامل کلیه جلسات دروس ارائه شده و نمونه آماری، شامل نیمی از جلسات سه درس ارائه شده در دوره آزمایشی آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث شهر ری در سال 1384 می باشد که از طریق اینترنت، ارائه شده است. جدول (1) حجم جامعه و نمونه آماری را نشان می دهد.

جدول (1) حجم جامعه و نمونه آماری به تفکیک درسها

ردیف	عنوان دروس	تعداد کل جلسات (جامعه آماری)	جلسات انتخاب شده (نمونه آماری)
1	روش تحقیق	16	8
2	تاریخ حدیث شیعه	16	9
3	صرف عربی (1)	32	16
	جمع کل	64	33

با توجه به نمونه مشخص شده، اطلاعات مربوط به هر جلسه با استفاده از چک لیست جمع آوری و مورد تحلیل قرار گرفت. در کل از 64 جلسه، 33 جلسه برای تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از میانگین استفاده شد. به این صورت که بعد از محاسبه میانگین نمرات (که از 1 تا 5 می باشد) سه دامنه به شرح زیر در نظر گرفته شد.

بدین ترتیب اگر امتیاز سؤال مورد نظر، بین 1 تا $2/33$ ($2/33 <$ میانگین) باشد، وضعیت آن نامطلوب، اگر امتیاز سؤال، بین $2/33$ تا $3/66$ ($3/66 <$ میانگین $< 2/33$) باشد، وضعیت آن نسبتاً مطلوب و اگر امتیاز سؤال بین $3/66$ تا 5 ($5 <$ میانگین $< 3/66$) باشد، وضعیت آن مطلوب می باشد.

یافته‌های تحقیق

سؤال اول: اهداف جزئی دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردارند؟

جدول (2) نمرات داده شده به اهداف آموزشی به تفکیک درس‌ها

میانگین	فراوانی	معیار ششم	معیار پنجم	معیار چهارم	معیار سوم	معیار دوم	معیار اول	معیارها درس‌ها
3/40	8	2/55	2/77	2/44	3/22	4/55	5/00	روش تحقیق
1/90	9	1/77	1/33	1/11	2/00	2/77	2/44	تاریخ حدیث شیعیه
3/35	16	2/87	2/06	2/25	3/18	5/00	4/75	صرف عربی (1)

معیار اول: هدف‌های هر درس به طور کامل با هدف‌های کلی برنامه آموزشی متناسب می‌باشند.

معیار دوم: هدف‌های هر درس با موضوع درسی و موقعیت واقعی که محتوا در آن به کار گرفته خواهد شد، متناسب می‌باشند.

معیار سوم: هدف‌های هر درس آنچه را که باید یاد گرفته شود به صورت مشخص و دقیق بیان می‌کنند.

معیار چهارم: در بیان هدف‌های هر درس، سطوح مختلف نتایج یادگیری (مثل درک و فهم، تجزیه و تحلیل، ترکیب و...) بیان شده‌اند.

معیار پنجم: برای بیان هدف‌های جزئی از فعل‌های رفتاری و قابل اندازه‌گیری استفاده شده است.

معیار ششم: هدف‌های کلی و جزئی همه انتظاراتی را که از فراگیران می‌رود نشان می‌دهند.

با توجه به معیارهای فوق وضعیت میزان مطلوبیت اهداف هر یک از دروس ارائه شده بر اساس داده‌های جدول (2) به شرح زیر می‌باشد:

الف) درس روش تحقیق

معیارهای اول و دوم در حد مطلوب، معیارهای سوم، چهارم، پنجم، و ششم نسبتاً مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (3/40) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب (3/66 < میانگین < 2/33) قرار می‌گیرد. بنابراین با توجه به معیارها، هدف‌های آموزشی درس روش تحقیق نسبتاً مطلوب می‌باشند.

ب) درس تاریخ حدیث شیعه

معیارهای اول و دوم در حد نسبتاً مطلوب و معیارهای سوم، چهارم، پنجم و ششم نامطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (1/90) در دامنه نمرات نامطلوب (2/33 < میانگین < 1) قرار می‌گیرد. بنابراین بر اساس معیارها، هدف‌های آموزشی درس تاریخ حدیث شیعه نامطلوب می‌باشند.

ج) درس صرف عربی (1)

معیارهای اول و دوم مطلوب، معیارهای سوم و ششم نسبتاً مطلوب و معیارهای چهارم و پنجم نامطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (3/35) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب (3/66 < میانگین < 2/33) قرار می‌گیرد. بنابراین با توجه به معیارها، هدف‌های آموزشی درس صرف عربی (1) نسبتاً مطلوب می‌باشند.

سؤال دوم - محتوای نوشتاری دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردار است؟

جدول (3) نمرات داده شده به محتوای نوشتاری به تفکیک درس‌ها

میانگین	فراوانی	معیار هفتم	معیار ششم	معیار پنجم	معیار چهارم	معیار سوم	معیار دوم	معیار اول	معیارها / درس‌ها
3/72	8	3/44	4/11	1/00	4/77	3/00	4/88	5/00	روش تحقیق
3/72	9	3/22	3/77	1/00	4/88	4/44	4/33	4/44	تاریخ حدیث شیعه
4/25	16	3/43	4/25	2/43	4/93	4/93	4/80	5/00	صرف عربی (1)

- معیار اول:** محتوای آموزشی با هدف‌های برنامه هم‌خوانی کامل دارد.
- معیار دوم:** محتوا کامل است و همه مطالب و تجارب یادگیری مورد نیاز برای تحقق هدف‌ها را در بر می‌گیرد.
- معیار سوم:** محتوا متناسب با توانایی‌ها و تجارب یادگیری قبلی فراگیران می‌باشد.
- معیار چهارم:** محتوای آموزشی ارائه شده، در سطح محتوای دوره‌های دانشگاهی معمولی می‌باشد.
- معیار پنجم:** خلاصه مطالب در انتهای هر درس یا موضوع دربرگیرنده نکات اصلی آن موضوع یا درس می‌باشد.
- معیار ششم:** برای ارائه اطلاعات جدید از مثال‌ها و نمونه‌های زیادی استفاده شده است.
- معیار هفتم:** محتوا به قطعات و گام‌های کوچک تبدیل شده است.

با توجه به داده‌های ارائه شده در جدول (3) میزان مطلوبیت محتوای نوشتاری دروس به شرح زیر ارائه می‌شود.

الف) درس روش تحقیق

معیارهای اول، دوم، چهارم و ششم مطلوب، معیارهای سوم و هفتم نسبتاً مطلوب می‌باشند و معیار پنجم نامطلوب می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (3/74) در دامنه نمرات مطلوب (5 < میانگین < 3/67) قرار می‌گیرد. بنابراین، محتوای نوشتاری درس روش تحقیق، مطلوب می‌باشد.

ب) درس تاریخ حدیث شیعه

معیارهای اول، دوم، سوم، چهارم و ششم مطلوب می‌باشند. معیار هفتم نسبتاً مطلوب و معیار پنجم نامطلوب می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (3/72) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب (3/66 < میانگین < 2/33) قرار می‌گیرد. بنابراین، محتوای نوشتاری درس تاریخ حدیث شیعه، نسبتاً مطلوب می‌باشد.

ج) درس صرف عربی (1)

همه معیارها مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (4/25) در دامنه نمرات مطلوب (<5) میانگین <3/67) قرار می‌گیرد. بنابراین، محتوای نوشتاری درس صرف عربی (1)، مطلوب می‌باشد.

سؤال سوم - سازماندهی محتوای دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردار است؟

جدول (4) نمرات داده شده به سازماندهی محتوا به تفکیک درس‌ها

میانگین	فراوانی	معیار ششم	معیار پنجم	معیار چهارم	معیار سوم	معیار دوم	معیار اول	معیارها / درس‌ها
4/32	8	2/24	4/55	4/44	5/00	4/77	4/77	روش تحقیق
4/71	9	5/00	4/55	5/00	4/44	4/55	4/77	تاریخ حدیث شیعیه
4/71	16	4/87	4/87	4/75	4/62	4/50	4/68	صرف عربی (1)

معیار اول: محتوا با نظم و ترتیب و توالی منطقی ارائه شده است.

معیار دوم: برای سازماندهی محتوا از عناوین اصلی و فرعی استفاده شده است.

معیار سوم: واحدها و موضوعات جزئی با عنوان‌های اصلی ارتباط دارند.

معیار چهارم: جدول فهرست محتوا به صورت دقیق نشان می‌دهد که مواد

یادگیری چگونه مرتب شده‌اند.

معیار پنجم: سازماندهی اجزا در طول برنامه ثابت و پایدار می‌باشد.

معیار ششم: عناصر ضروری هر درس به صورت واضح از عناصر مکمل و

غیرضروری تفکیک شده‌اند.

با توجه به داده‌های ارائه شده در جدول (4)، وضعیت سازماندهی محتوای دروس

به شرح زیر است:

الف) در درس روش تحقیق

معیارهای اول، دوم، سوم، چهارم و پنجم مطلوب می‌باشند و معیار ششم نامطلوب

می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (4/32) در دامنه نمرات مطلوب (<5) میانگین

<3/67) قرار می‌گیرد. بنابراین، سازماندهی محتوای درس روش تحقیق مطلوب

می‌باشد.

ب) در درس تاریخ حدیث شیعہ

همه معیارها مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (4/71) در دامنه نمرات مطلوب (5) < میانگین < 3/67 قرار می‌گیرد. بنابراین سازماندهی محتوای درس تاریخ حدیث شیعہ مطلوب می‌باشد.

ج) در درس صرف عربی (1)

همه معیارها مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (4/71) در دامنه نمرات مطلوب (5) < میانگین < 3/67 قرار می‌گیرد. بنابراین، سازماندهی محتوای درس صرف عربی (1) مطلوب می‌باشد.

سؤال چهارم - دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردار است؟

جدول (5) نمرات داده شده به رعایت دستور زبان و آیین نگارش در برنامه آموزشی به تفکیک درس‌ها

میانگین	فراوانی	معیار هفتم	معیار ششم	معیار پنجم	معیار چهارم	معیار سوم	معیار دوم	معیار اول	معیارها / درس‌ها
4/15	8	3/77	4/88	4/66	4/77	3/55	3/33	4/11	روش تحقیق
4/15	9	4/22	4/88	4/77	4/77	3/22	3/22	4/00	تاریخ حدیث شیعہ
4/38	16	4/37	4/87	5/00	5/00	3/87	4/33	4/18	صرف عربی (1)

معیار اول: اصطلاحات و کلمات ضروری به صورت مستمر و پی در پی در متن مورد استفاده قرار می‌گیرند.

معیار دوم: پاراگراف‌ها کوتاه و مختصر می‌باشند.

معیار سوم: سبک نوشتاری درس‌ها باعث تقویت و تشویق فراگیران می‌شود.

معیار چهارم: املائی کلمات و سبک نگارش محتوا صحیح و دقیق می‌باشد.

معیار پنجم: دستورالعمل‌ها به سادگی بیان شده‌اند و به آسانی قابل فهم می‌باشند.

معیار ششم: سبک نوشتاری واضح و صریح می‌باشد.

معیار هفتم: از نقطه، خط تیره، اعداد و سایر علائم سجاوندی به طور مناسب استفاده شده است.

با توجه به داده‌های ارائه شده در جدول (5) میزان وضعیت مطلوبیت دستور زبان و آیین نگارشی در تدوین دروس ارائه شده، بدین قرار بوده است:

الف) درس روش تحقیق

معیارهای اول، چهارم، پنجم، ششم و هفتم مطلوب و معیارهای دوم و سوم نسبتاً مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (4/15) در دامنه نمرات مطلوب (5) < میانگین < 3/67 قرار می‌گیرد. بنابراین، دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در درس روش تحقیق، مطلوب می‌باشد.

ب) درس تاریخ حدیث شیعه

معیارهای اول، چهارم، پنجم، ششم و هفتم مطلوب و معیارهای دوم و سوم نسبتاً مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (4/15) در دامنه نمرات مطلوب (5) < میانگین < 3/67 قرار می‌گیرد. بنابراین، دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در درس تاریخ حدیث شیعه، مطلوب می‌باشد.

ج) درس صرف عربی (1)

معیارهای اول، سوم، چهارم، پنجم، ششم و هفتم مطلوب و معیار دوم نسبتاً مطلوب می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (4/38) در دامنه نمرات مطلوب (5) < میانگین < 3/67 قرار می‌گیرد. بنابراین، دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در درس صرف عربی (1)، مطلوب می‌باشد.

سؤال پنجم - طراحی صفحات وب دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردار است؟

جدول (6) نمرات داده شده به طراحی صفحات به تفکیک درس‌ها

معیارها	معیار اول	معیار دوم	معیار سوم	معیار چهارم	معیار پنجم	معیار ششم	معیار هفتم	معیار هشتم	معیار نهم	فراوانی	میانگین
روش تحقیق	4/22	2/33	2/22	2/11	5/00	3/22	2/00	2/33	3/66	8	3/01
تاریخ حدیث شیعه	4/22	3/67	3/22	1/66	4/77	4/00	2/77	2/33	4/00	9	3/40
صرف عربی (1)	2/75	2/06	2/06	2/00	5/00	3/25	3/06	2/00	3/81	16	2/88

معیار اول: اندازه و نوع حروف به کار گرفته شده مناسب می‌باشد.

معیار دوم: برای برجسته کردن و نشان دادن اصطلاحات و کلمات مهم از حروف پررنگ، رنگ‌های مختلف، خط زیر، حروف کج و... استفاده شده است.

معیار سوم: شکل ظاهری صفحات وب منظم بوده و خیلی شلوغ نمی‌باشد.

معیار چهارم: از رنگها به خوبی استفاده شده است و تضاد موجود بین رنگ زمینه و متن باعث خواناتر شدن متن می‌شود.

معیار پنجم: از آیکن‌های جهت‌یابی به صورت مستمر استفاده شده است.

معیار ششم: کلمات کلیدی به ویژه در ابتدای سطر یا پاراگراف یه صورت برجسته نشان داده شده‌اند.

معیار هفتم: عناصر گرافیکی بکار گرفته شده، از قبیل نمودارها، جدول‌ها و تصویرها باعث واضح‌تر شدن متن‌های ارائه شده می‌شوند.

معیار هشتم: از قاب‌ها و چارچوب‌های مناسب به طور مستمر و پی در پی برای نشان دادن متن‌ها استفاده شده است.

معیار نهم: مواد آموزشی سریع بارگذاری و واضح نمایش داده می‌شوند.

با توجه به داده‌های ارائه شده در جدول (6) وضعیت طراحی صفحات هر یک از دروس به شرح زیر بوده است:

الف) درس روش تحقیق

معیارهای اول، پنجم و نهم مطلوب، معیارهای دوم، ششم و هشتم نسبتاً مطلوب و معیارهای سوم، چهارم و هفتم نامطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (3/01) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب ($3/66 < \text{میانگین} < 2/34$) قرار می‌گیرد. بنابراین، طراحی صفحات وب درس روش تحقیق، نسبتاً مطلوب می‌باشد.

ب) درس تاریخ حدیث شیعه

معیارهای اول، دوم، پنجم، ششم و نهم مطلوب، معیارهای هفتم و هشتم نسبتاً مطلوب و معیار چهارم نامطلوب می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (3/40) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب ($3/66 < \text{میانگین} < 2/34$) قرار می‌گیرد. بنابراین، طراحی صفحات وب درس تاریخ حدیث شیعه، نسبتاً مطلوب می‌باشد.

ج) درس صرف عربی (1)

معیارهای پنجم و نهم مطلوب، معیارهای اول، ششم و هفتم نسبتاً مطلوب و معیارهای دوم، سوم، چهارم و هشتم نامطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (2/88) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب ($3/66 < \text{میانگین} < 2/34$) قرار می‌گیرد. بنابراین، طراحی صفحات وب درس صرف عربی (1)، نسبتاً مطلوب می‌باشد.

سؤال ششم - روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردار است؟

جدول (7) نمرات داده شده به روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری به تفکیک

درس‌ها

میانگین	فراوانی	معیار هشتم	معیار هفتم	معیار ششم	معیار پنجم	معیار چهارم	معیار سوم	معیار دوم	معیار اول	معیارها
2/51	8	3/00	3/00	3/67	4/00	2/00	2/00	1/00	4/00	روش تحقیق
3/15	9	2/44	3/00	2/55	3/88	3/00	3/00	2/32	5/00	تاریخ حدیث شیعیه
3/10	16	2/75	3/06	4/87	4/06	1/33	3/00	1/75	4/81	صرف عربی (1)

معیار اول: زمان انجام و ارائه تکالیف و پیامدهای ناشی از عدم انجام آنها مشخص شده است.

معیار دوم: برای افزایش تعامل از فعالیت‌های گوناگونی (مثل بحث و گفتگوی برخط و کنفرانس‌های رایانه‌ای) استفاده شده است.

معیار سوم: به فراگیران اعلام شده است که کدام فعالیت‌ها به صورت همزمان و کدام یک از آنها به صورت ناهمزمان باید، انجام بگیرند.

معیار چهارم: از تصویرها، عکس‌ها، انیمیشن‌ها و سایر روش‌های چند رسانه‌ای برای ارائه حقایق و یادگیری مفاهیم استفاده شده است.

معیار پنجم: فراگیران می‌توانند متناسب با سرعت یادگیری خودشان پیش بروند و بسته به نیازشان به هربخشی که بخواهند بدون محدودیت مراجعه کنند.

معیار ششم: فعالیت‌های درسی (تمرین‌ها، پرسش‌ها و پژوهش‌ها) فراگیران را در فرایند یاددهی - یادگیری درگیر می‌کنند.
معیار هفتم: برای یادگیری بهتر، فراگیران تشویق می‌شوند تا با سایرین ارتباط برقرار کنند و از تجارب آنها بهره بگیرند.
معیار هشتم: در طول درس‌ها، بازخوردهای سازنده، مستمر و مرتبط برای یادگیری بهتر در نظر گرفته شده است.

با توجه به داده‌ها ارائه شده در جدول (7) وضعیت روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری دروس بدین قرار بوده است:

الف) درس روش تحقیق

معیارهای اول، پنجم و ششم مطلوب، معیارهای هفتم و هشتم نسبتاً مطلوب و معیارهای دوم، سوم و چهارم نامطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (2/51) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب ($3/66 < \text{میانگین} < 2/34$) قرار می‌گیرد. بنابراین روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری درس روش تحقیق نسبتاً مطلوب می‌باشند.

ب) درس تاریخ حدیث شیعه

معیارهای اول و پنجم مطلوب، معیارهای سوم، چهارم، ششم و هشتم نسبتاً مطلوب و معیار دوم نامطلوب می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (3/15) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب ($3/66 < \text{میانگین} < 2/34$) قرار می‌گیرد. بنابراین، روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری درس تاریخ حدیث شیعه، نسبتاً مطلوب می‌باشند.

ج) درس صرف عربی (1)

معیارهای اول، پنجم و ششم مطلوب؛ معیارهای سوم، هفتم و هشتم نسبتاً مطلوب و معیارهای دوم و چهارم نامطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (3/10) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب ($3/66 < \text{میانگین} < 2/34$) قرار می‌گیرد. بنابراین، روش‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری درس صرف عربی (1)، نسبتاً مطلوب می‌باشند.

سؤال هفتم - روش‌های ارزشیابی دروس برنامه آموزشی دوره آموزش مجازی از چه میزان مطلوبیتی برخوردارند؟

جدول (8) نمرات داده شده به روش‌های ارزشیابی به تفکیک درس‌ها

میانگین	فراوانی	معیار هفتم	معیار ششم	معیار پنجم	معیار چهارم	معیار سوم	معیار دوم	معیار اول	معیارها / درس‌ها
3/72	8	3/33	4/00	5/00	3/00	3/00	3/77	4/00	روش تحقیق
3/01	9	2/22	2/88	5/00	2/77	3/00	2/00	3/22	تاریخ حدیث شیعه
3/87	16	4/68	3/87	5/00	3/00	3/06	4/56	3/06	صرف عربی (1)

معیار اول: انتظارات و معیارهای واضحی برای انجام تکالیف وجود دارد.

معیار دوم: تعداد تکالیف و زمان انجام آنها مناسب می‌باشد.

معیار سوم: روش‌های ارزشیابی و نمره دهی درس‌ها واضح و روشن می‌باشند.

معیار چهارم: ارتباط بین هر از تکالیف و نمره نهایی هر درس مشخص می‌باشد.

معیار پنجم: برای ارائه و تحویل تکالیف دستورالعمل‌های روشن و واضحی در نظر گرفته شده‌اند.

معیار ششم: فراگیران می‌توانند میزان پیشرفت خود را ارزشیابی کنند.

معیار هفتم: روش‌های ارزشیابی متناسب با هدف‌های برنامه می‌باشند.

با توجه به داده‌ها ارائه شده در جدول (8) وضعیت روش‌های ارزشیابی دروس به

شرح زیر است:

الف) درس روش تحقیق

معیارهای اول، دوم، پنجم و ششم مطلوب و معیارهای سوم، چهارم و هفتم نسبتاً مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (3/72) در دامنه نمرات مطلوب (5 < میانگین < 3/67) قرار می‌گیرد. بنابراین، روش‌های ارزشیابی درس روش تحقیق، مطلوب می‌باشند.

ب) درس تاریخ حدیث شیعه

معیار پنجم مطلوب، معیارهای اول، سوم، چهارم و ششم نسبتاً مطلوب و معیارهای دوم و هفتم نامطلوب می‌باشد. میانگین کل بدست آمده (3/01) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب (3/66 < میانگین < 2/34) قرار می‌گیرد. بنابراین، روش‌های ارزشیابی درس تاریخ حدیث شیعه، نسبتاً مطلوب می‌باشند.

ج) درس صرف عربی (1)

معیارهای دوم، پنجم، ششم و هفتم مطلوب و معیارهای اول، سوم و چهارم نسبتاً مطلوب می‌باشند. میانگین کل بدست آمده (3/87) در دامنه نمرات نسبتاً مطلوب (5) < میانگین (3/67) قرار می‌گیرد. بنابراین روش‌های ارزشیابی درس صرف عربی (1)، مطلوب می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که اشاره شد هدف پژوهش حاضر، بررسی تحلیلی برنامه آموزشی آزمایشی دوره آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث بود. نتایج تحلیل داده‌های تحقیق بیانگر آن است که هدف‌های آموزشی در درس روش تحقیق نسبتاً مطلوب می‌باشند و معیارهای سوم، چهارم، پنجم و ششم نیاز به بازنگری و اصلاح مجدد دارند تا به حد مطلوب برسند. هدف‌های آموزشی در درس تاریخ حدیث شیعه نامطلوب می‌باشند؛ زیرا کلیه معیارهای این مؤلفه نیاز به بازنگری و اصلاح مجدد دارند تا به سطح مطلوب برسند. هدف‌های آموزشی در درس صرف عربی (1) نسبتاً مطلوب می‌باشند و معیارهای چهارم، پنجم و ششم باید مجدداً مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرند تا به سطح مطلوب برسند.

محتوای نوشتاری در درس روش تحقیق مطلوب می‌باشد. معیارهای سوم، پنجم و هفتم نیاز به بازنگری و اصلاح مجدد دارند تا به سطح مطلوب برسند. محتوای نوشتاری در درس تاریخ حدیث شیعه مطلوب می‌باشد و معیارهای پنجم و هفتم نیاز به بازنگری و اصلاح مجدد دارند تا به سطح مطلوب برسند. محتوای نوشتاری در درس صرف عربی مطلوب می‌باشد و معیارهای پنجم و هفتم نیاز به بازنگری و اصلاح مجدد دارند تا به سطح مطلوب برسند.

سازماندهی محتوا در درس روش تحقیق مطلوب می‌باشد، ولی معیار ششم نیاز به بازنگری و اصلاح دارد تا به سطح مطلوب برسد. همه معیارهای سازماندهی محتوا در درس تاریخ حدیث شیعه و در درس صرف عربی (1) مطلوب می‌باشد.

طراحی صفحات وب در درس روش تحقیق نسبتاً مطلوب می‌باشد. ولی معیارهای دوم، سوم، چهارم، ششم، هفتم و هشتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند. طراحی صفحات وب در درس تاریخ حدیث شیعه نسبتاً مطلوب می‌باشد، ولی معیارهای سوم، چهارم، هفتم و هشتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا

به سطح مطلوب برسند. طراحی صفحات وب در درس صرف عربی (1) نسبتاً مطلوب می‌باشد و معیارهای دوم، سوم، چهارم، ششم، هفتم و هشتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند.

دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در درس روش تحقیق مطلوب می‌باشد، ولی معیارهای دوم و سوم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند. دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در درس تاریخ حدیث شیعه مطلوب می‌باشد، ولی معیارهای دوم و سوم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند. دستور زبان و آیین نگارش بکار رفته در درس صرف عربی (1) مطلوب می‌باشد، ولی معیار دوم نیاز به بازنگری و اصلاح دارد تا به سطح مطلوب برسد.

فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری در درس روش تحقیق نسبتاً مطلوب می‌باشند ولی معیارهای دوم، سوم، چهارم، هفتم و هشتم نیاز به بازنگری و اصلاح مجدد دارند تا به سطح مطلوب برسند. فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری در درس تاریخ حدیث شیعه نسبتاً مطلوب می‌باشند، ولی معیارهای دوم، سوم، چهارم، ششم، هفتم و هشتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند. فعالیت‌ها و روش‌های یاددهی - یادگیری در درس صرف عربی نسبتاً مطلوب می‌باشند، ولی معیارهای دوم، سوم، چهارم، هفتم و هشتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند.

روش‌های ارزشیابی در درس روش تحقیق مطلوب می‌باشند، ولی معیارهای سوم، چهارم و هفتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند. روش‌های ارزشیابی در درس تاریخ حدیث شیعه، نسبتاً مطلوب می‌باشند، ولی معیارهای اول، دوم، سوم، چهارم، ششم و هفتم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند. روش‌های ارزشیابی در درس صرف عربی (1)، مطلوب می‌باشند، ولی معیارهای اول، سوم و چهارم نیاز به بازنگری و اصلاح دارند تا به سطح مطلوب برسند.

لازم به ذکر است که یافته‌های تحقیق حاضر، حاصل بررسی دوره آزمایشی برنامه آموزش مجازی در دانشکده علوم حدیث شهر ری می‌باشد و قابل تعمیم به سایر دوره‌های آموزش مجازی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نیست. بنابراین، توصیه می‌شود برنامه‌های هر یک از دوره‌های آموزش مجازی سایر دانشگاه‌ها به تفکیک بررسی شود، تا نقاط قوت و ضعف آنها مشخص گردد.

منابع

- بازرگان، عباس (1381). ارزشیابی آموزشی، تهران: انتشارات سمت.
- رحمانی، بهالدین (1384). بررسی تحلیلی محتوای برنامه‌های آموزشی دوره آزمایشی آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث شهرری براساس اهداف از پیش تعیین شده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
- زارعی زوارکی، اسماعیل (1384). یادگیری الکترونیکی و چالش آموزش عالی. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
- شمشیری، بابک (1383). بررسی تحلیلی پیامدهای ناشی از گرایش افراطی به آموزش مجازی و فناوری ارتباطی و اطلاعاتی. سومین همایش سالانه برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران: انتشارات آبیژ، انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران، ص 80.
- گریسون و آندرسون (2003). یادگیری الکترونیکی در قرن 21: مبانی نظری و عملی. ترجمه اسماعیل زارعی زوارکی و سعید صفایی موحد (1384) تهران: انتشارات علوم و فنون، ص 2.
- منتظر، غلامعلی (1383). مطالعه تطبیقی توسعه اطلاعاتی در نظام آموزشی کشورهای گوناگون جهان. سومین همایش سالانه برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران: انتشارات آبیژ، انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران، ص 182.
- مهرمحمدی، محمود (1383). بازانندیشی مفهوم و مدلول انقلاب آموزشی در عصر اطلاعات و ارتباطات. سومین همایش سالانه برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران: انتشارات آبیژ، انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران، ص 168.

Chen, sherry (2005). Evaluating the Learning effectiveness of using web-based instruction: An individual difference Approach". *International Journal of information and communications Technology Education*. In Lawrence A. Tomei (Eds), 1 (1), pp. 69-82.

Garrison, D. R and Anderson, Terry (2003). *E-learning in the 21 st Century: A Framework for Research and practice*. London: Rutledge Falmer.

-
- Haughey , Margatet & Muirhead, William (2004). *Managing Virtual Schools: The Canadian Experience*. Development and Management of Virtual Schools: Issues and Trends. Idea Group Publishing, USA. P. 3.
- Hedegaard, Terry & Straut, Terri (1997). *Administrative Systems in the Virtual University": Best Practices*. Proceedings of The Annual Conference The Information Profession and The Information Professionals, Published On line by CAUSE Offices. P. 3.
- Newman, Adam (2003). Measuring Success in Web – based Distance Learning. *ECAR Research Study*, Volume 4. PP. 1-2.